

Айвенго (детальний переказ)

Вальтер Скотт

I

Мальовнича округа старої Англії, де тече річка Дон, а за старих часів ріс великий ліс, що вкривав більшу частину гір та долин поміж Шеффільдом та містечком Донкастером, є місцем дії оповіді про лицаря Айвенго.

Становище у країні було важким. Завойовані норманами, англосакси страждали від гноблення чужоземних феодалів та підлеглих їм військ. Після перемоги під Гастінг'сом влада перейшла до нормандського дворянства, англосакси втратили свої привілеї і навіть мову. Славний король Ричард Левине серце, вирушивши на боротьбу з сарацинами у Святу Землю, потрапив у полон, звідки повернувся щойно, на час, коли відбувались події, описані в цій історії.

Король Вільгельм Завойовник, палкий мисливець, винищував цілі селища, аби поширити ліси, і впроваджував нові тиранські "лісові закони". Усі ці обставини раз у раз роз'ястрували рани, до яких призвело завоювання країни, підтримували вогонь ворожнечі й ненависті поміж норманами-переможцями й переможеними саксами.

Одного дня на лісовій галявині з'явилися постаті двох бідно вдягнених людей із дивними кільцями на шиї, написи на яких свідчили, що ці люди — раби Седріка Родервудського Гурд-свинопас і Вамба, улюблений блазень. Вони пасли свиней, розмовляючи між собою англосаксонською мовою і бідкаючись, що не лишилось більше лицарів, котрі б могли захищати бідного сакса, окрім їхнього господаря сера Седріка, який один іде пробоєм проти іноземних загарбників.

II

Раптом на галявині з'явилися чоловіки, один із них був у чернечому вбранні, і в ньому легко було впізнати ігумена Жорвоського абатства, пріора Еймера, котрий любив бенкети та інші насолоди життя. Його смаглявий супутник мав дивний напівчернечий, напіввойовничий вигляд, глибокий шрам на чолі, який пошкодив також око, надавав ще більшій суворості та лиховісності його обличчю. Незвичайним було також убрання та зброя його східних супутників.

Пріор запитав дорогу до замка Седріка-Сакса — Родервуда, і Вамба умисно вказав йому неправильний шлях, бо не хотів, щоб його господар пан Седрік посварився з непроханими гостями, а вони, в свою чергу, побачили вихованку сакса — прекрасну леді Ровену.

Їдучи вказаним шляхом, мандрівники якраз і обговорювали запальну вдачу багатого сакса Седріка та красу леді Ровени, і навіть побилися об заклад: пріор мав віддати своєму супутнику Бріану де Буа-Гільберу, лицарю-храмовику, котрий нещодавно повернувся з Палестини, золотий ланцюг, якщо той визнає красу саксонки.

— Виграйте його чесно, — сказав пріор, — і тоді носіть собі на добре здоров'ячко.

Калсуть, Седрік-Сакс вигнав із дому свого єдиного сина за те, що той наважився глянути закоханими очима на цю красуню.

Пріор та лицар мало не заблукали, але зустрічний подорожній, який представився прочанином зі Святої Землі, довів їх до Родервуду, оселі Седріка.

Замок Родервуд був фортецею, як і вимагали ті тривожні часи, коли оселя щодня могла бути пограбована та спалена. Замок оточував глибокий рів, наповнений водою.

Перед входом лицар голосно засурмив у свій ріг.

III

Коли господареві маєтку Седріку-Саксу доповіли, що Жворський пріор та лицар ордену храмовиків Буа-Пльбер просять прихистку серед негоди, він не був радий цьому візиту. Храмовик прославився як найсміливіший лицар свого ордену, але водночас були відомі його гордощі, чванливість та жорстокість. Небагато з тих, кому пощастило повернутися з Палестини, говорили, що це людина з безжальним серцем.

Однак Седрік, хоча й не був вдоволений візитом непроханих гостей, запросив їх до вечері. У кімнаті на стінах була розвішана вояцька та мисливська зброя, увесь інтер'єр мав на собі відбиток тої грубої простоти саксонської доби, яку так любив і якою пишався Седрік. З обличчя володаря замку було видно, що він має щиру, але запальну та швидку вдачу. Це був чоловік середній на зріст, плечистий, з довгими руками і дужий, як людина, що звикла до труднощів мисливського життя або до війни.

IV

Господар попередив пізніх візитерів, що говоритиме з ними саксонською мовою, бо вважає за свій обов'язок спілкуватись мовою предків. Поява у залі леді Ровени справила велике враження на лицаря Буа-Гільбера. Не зважаючи на пересторогу її опікуна, Бріян де Буа-Гільбер не зводив очей з чарівної саксонки.

Ровена була висока на зріст і надзвичайно струнка, мала ясні блакитні очі під густими темними бровами та розкішне волосся каштаново-русявого кольору, що було вигадливо завите у численні буклі. Щойно Ровена помітила, як палко дивиться на неї лицар, вона відразу затулила обличчя серпанком.

Пріор запросив красуню-дівчину з її опікуном на турнір, що мав відбутись невдовзі.

— Ще не вирішено, — відповів Седрік, — чи поїдемо ми туди взагалі. Мені не до вподоби ці суєтні свята, що були невідомі моїм предкам за тих часів, коли Англія була вільна.

— Принаймні дозвольте сподіватися, — сказав пріор, — що вкупі з нами вам легше буде наважитися туди поїхати; коли по дорогах тепер так небезпечно, не слід відмовлятися від товариства сера Бріана де Буа-Гільбера.

— Пріоре, — відповів сакс, — їздивши досі нашою країною, я не вдавався до сторонньої допомоги, покладаючись лише на свій добрий меч та вірних челядників.

Розмову перебив воротар, з'явившись сповістити, що якийсь незнайомий коло воріт благає пустити та прийняти його.

V

Цим незнайомим був єврей на ім'я Ісаак з Йорку; і хоча абат та лицар-храмовник

були обурені тим, що можуть опинитись в одному товаристві з невірним євреєм, Седрік наказав впустити подорожнього, як велить звичай гостинності.

Ісаак виявився високим, худорлявим старим чоловіком із правильними рисами обличчя; орлиний ніс, гострі чорні очі, високе, все в зморшках, чоло, довге сиве волосся й борода справляли гарне враження. Проте ніхто з гостей довго не хотів поступитися йому місцем, аж доки один прочанин не запропонував сісти поряд.

Розмова поступово зійшла на питання військової доблесті саксів, яку вони виявили у Святій Землі, і прочанин зауважив, що англійські лицарі не були нижчі ані від кого з тих, хто бився за святу землю. Він сам бачив, як сам король Ричард та п'ять його лицарів на турнірі після завоювання Сен-Жан-д'Акра викликали до бою супротивників і як того дня кожний із тих лицарів тричі виходив на герць і кидав додолу трьох супротивників.

Сер Бріан де Буа-Гільбер заперечив, що лише один лицар скинув його додолу з коня, та й то це нібито відбулося через простий випадок та необачність його коня: то був лицар Айвенго. З усіх шести лицарів він, відповідно до своїх років, здобув найбільше слави на турнірі.

Обстоюючи честь Айвенго, прочанин запропонував частинку святого хреста з монастиря гори Кармельської у вигляді за поруки того, що коли лицар Айвенго повернеться з-за чотирьох морів до Британії, він зобов'язаний буде прийняти виклик Бріана де Буа-Гільбера. Усі познімали шапки перед реліквією. Та храмовник не звернув на неї жодної уваги. Він зняв із шиї золотий ланцюг і, кинувши його на стіл, сказав:

— Хай пріор Еймер збереже мою за поруку разом із за порукою цього невідомого перехожого...

VI

Коли вечеря скінчилась, прочанина зупинила в передпокої покоївка леді Ровени, промовивши владним тоном, що її пані хоче говорити з ним. Прочанин погодився мовчки, не заперечуючи, і невдовзі вже розповідав знатній панні все, що знав про долю її коханого лицаря Айвенго, котрий нібито врятувався від переслідувань своїх ворогів у Палестині й повертається до Англії. "Дай Боже,— сказала леді Ровена,— щоб він дістався до нас живий та здоровий і міг узятися за зброю в майбутньому турнірі, де всі лицарі країни мають показати свою міць та вояцьку спритність. Якщо Адельстан Конінгзбурзький дістане нагороду, то Айвенго, повернувшись до Англії, почує неприємні новини". Леді Ровена говорила про чоловіка, з яким була заручена з волі свого опікуна і якого не кохала, оскільки її серце належало Айвенго.

* * *

Уранці прочанин зайшов до комірчини єврея Ісаака, котрий був надзвичайно здивований і навіть наляканий його появою. Він попередив старого, що тому ліпше покинути замок негайно, адже ще вчора ввечері храмовик наказав своїм сарацинським слугам напасти на нього та відвезти до замку Філіппа Мальвуазена або Реджинальда Фрон-де-Бефа. Прочанин пообіцяв провести Ісаака таємними лісовими стежками. Разом вони збудили свинопаса Гурда. Коли прочанин попросив у Гурда допомоги —

дати віслюка, аби старий єврей міг покинути замок, і щось прошепотів йому на вухо саксонською, той відразу ж скочив, мов опечений, і погодився виконати всі прохання. Прочанин приклав пальця до вуст, немов говорячи йому, що треба зберігати обережність, і додав: — Гурде, бережися! Ти ж завжди був розсудливий. Кажу тобі, відчини задню хвіртку... Незабаром ти знатимеш більше.

* * *

Щасливо врятований єврей Ісаак захотів віддячити таємничому прочанинові. Він здогадався, що тому необхідні кінь та зброя, адже під зовнішністю вбогого мандрівника ховалися лицарський ланцюг та золоті остроги, що зблиснули, коли він уранці нахилився над ліжком. Ісаак сказав прочанинові, аби той звернувся до багатого єврея Кірджафа Джейрема з Ломбардії, який мешкав у місті Лейстері, та отримав у нього зброю й коня.

VII

Становище англійського народу за тих часів, про які ведеться розповідь, було важким. Король Ричард перебував у полоні у зрадливого та жорстокого герцога Австрійського. Навіть місце ув'язнення Ричарда не було відоме; більшість його підданих нічого не знали про свого короля.

Брат короля Ричарда принц Джон, у спілці з Філіппом Французьким, смертельним Ричардовим ворогом, використовував увесь свій вплив на герцога Австрійського, аби продовжити цей полон, адже сподівався сам вибороти королівську корону і стати законним спадкоємцем. Легковажному, розпусному та віроломному Джонові вдалося привернути на свій бік не лише тих, хто боявся Ричардового гніву за злочинства, зроблені під час його відсутності, але також і численних шукачів пригод, що, повернувшись із хрестових походів на батьківщину, сподівались збагатитись за рахунок безладу в державі.

Крім того, чимало розбишак із найбідніших верств населення об'єднувались у величезні ватаги й панувала в лісах та на пустирях, зброєю караючи своїх визискувачів за завдані кривди. Самі барони, зробивши кожний зі свого замку щось подібне до фортеці, ставали на чолі ватаг, не менш беззаконних і так само небезпечних, як і зграї найзавзятіших грабіжників. А до того ж у країні поширилася небезпечна пошесть, що набирала все більшого розмаху через жахливі умови життя злидарів.

Незважаючи на все це, майже все населення брало участь у турнірі, що відбувався в Ешбі, в графстві Лейстерському. Туди мали приїхати найславетніші лицарі; гадали, що там буде й сам принц Джон. Величезні юрби людей різного звання поспішали призначеного ранку до місця лицарських змагань. Тут же мало бути визначене ім'я найпривабливішої жінки, цариці кохання та вроди. Але ім'я тієї, кому судилося бути царицею, ніхто ще не міг відгадати.

На турнір з'явився і старий Ісаак зі своєю дочкою Ребеккою, і знову ніхто не хотів поступитись їм місцем. Суперечку помітив принц Джон, котрий у розкішному червоному вбранні, розшитому золотом, із соколом на руці, очолював свою веселу компанію, об'їжджаючи арену на сірому баскому коні. Він відразу впізнав єврея, та ще

більшу зацікавленість у ньому збудила Ребеччина врода.

— Хто сидить там нагорі? — казав принц, дивлячись на галерею.— Саксонські мужики? Геть їх! Хай потісняться й дадуть місце євреєві та його гарній дочці!

Ті, що сиділи на галереї і до кого була звернена ця образлива, груба промова, були родиною Седріка-Сакса та його друга й родича Адельстана Конінгзбурзького, який був знатного походження, але мав нерішучу та мляву вдачу, а тому не відразу вихопив зброю, коли де Брасі наставив на нього спис. Зате пан Седрік, настільки ж рішучий, наскільки був млявий його товариш, блискавично витягнув короткий свій меч і одним ударом відтяв вістря від ратища. Гнівno налилося обличчя принца Джона, проте він вимушений був відступити. Він нахилився з коня, здер з пояса Ісаака торбину, кинув Вамбі кілька червінців і поїхав далі по арені під грім оплесків із боку глядачів, що вітали його, немов він зробив чесний, шляхетний вчинок.

VIII

Розпочався турнір. За правилами, п'ять лицарів, що викликали, зобов'язувалися битися з усіма супротивниками. Кожному лицареві, що хотів битися, надано було право обирати собі супротивника з-поміж тих, що викликали, торкнувшись його щита. До того ж, коли присутні лицарі виконують свої обов'язки, тобто кожний із них зламає п'ять списів, то принц мав право проголосити переможця першого дня турніру. Нарешті, було оголошено, що другого дня відбудеться загальний турнір і в ньому можуть узяти участь усі, присутні лицарі. Тоді лицаря, якого принц проголосить переможцем цього другого дня, королева вроди та кохання увінчає вінком із золотих платівок на взірець лаврового вінця. Другого дня лицарські змагання закінчаться, потім відбудеться виступ лучників, бій биків та інші народні розваги.

Лицарі, що викликали, повиходили зі своїх наметів, сіли на коней і, на чолі з Бріаном де Буа-Гільбером та Мальвуазеном Фрон-де-Бефом, поїхали назустріч. Вони лишались переможцями у численних поєдинках. Цим особливо був обурений Седрік-Сакс: в кожній перемозі нормандських лицарів, що викликали, він убачав ворожий тріумф над славою Англії. Седрік хотів, аби Адельстан став на захист саксонської честі, однак той був надто млявої вдачі й такий нечестолюбний, що не наважувався на спробу, якої Седрік чекав від нього.

Ніхто не порушував паузи в ході турніру; лише зрідка чулися вигуки герольдів:

— Кохання жінкам! Загибель списам! Виходьте, хоробрі лицарі! Очі красунь дивляться на ваші подвиги.

Досить довго ніхто не зголошувався продовжити поєдинок, і народ уже почав ремствувати про зіпсоване свято, аж раптом з північного боку почувся звук самотньої сурми, що викликав на бій. Новий боець, як це можна було судити з його закутої в повне озброєння постаті, був трохи вищий від середнього зросту й не дуже міцної статури. Він мав крицевий, рясно покарбований золотом панцер, а за девіз на його щиті був молодий дуб, видертий з корінням, з написом: "Позбавлений Спадщини".

Лицар міцно вдарив вістрям списа в щит Бріана де Буа-Гільбера. Дзвінко пролунав удар. Усі були здивовані цією самовпевненістю, а найбільше — сам грізний лицар,

якого таким чином викликали на смертельний двобій.

— Чи спокутував ти гріхи свої, брате мій? — спитав храмовник, — і чи слухав обідню сьогодні ранком, перш ніж так одчайдушно ризикувати своїм життям?

— Я краще від тебе підготований до смерті, — відповів лицар.

Як тільки сурми дали сигнал, лицарі зустрілися один з одним, їх списи розтрошилися аж до самих держаків, а в храмовика луснула попруга коло сідла, і він злетів із коня на землю. Розлючений Буа-Гільбер витяг меча і кинувся на переможця, однак маршали турніру розвели супротивників.

— Сподіваюся, — сказав храмовник, люто дивлячись на свого супротивника, ми ще зустрінемося там, де ніхто вже нам не зможе завадити.

— Якщо ми не зустрінемося, — відповів Позбавлений Спадщини, — не моя тому буде вина. Піший чи на коні, на списах, сокирах чи мечах, я завжди готовий битися з тобою.

Не сходячи з коня, переможець попрохав келих вина і, відкинувши забрало, оголосив, що п'є "за здоров'я всіх щирих англійців, за загибель чужоземних тиранів".

У наступних поєдинках Позбавлений Спадщини здобув перемогу над велетнем Фрон-де-Бефом, сером Філіппом Мальвуазеном, де Гран-мехілем та Ральфом де-Віпоном.

IX

Вільям де Уйвіль та Стівен Матіваль, маршали турніру, перші повіншували переможця, разом із тим прохаючи його зняти шолом чи принаймні підняти забрало, перш ніж підійти до принца Джона, який має увінчати його нагородою за перемогу. Позбавлений Спадщини відхилив їхнє прохання, кажучи, що він не може показати своє обличчя з причини, про яку він сказав герольдам, перш ніж виступити на арені. Відповідь цілком задовольнила маршалів, бо поміж чудернацьких обітниць лицарських найчастішою була обіцянка лишатися невідомим на деякий час чи до того, як буде виконаний певний подвиг.

Джона вельми зацікавила таємниця незнайомого; опріч того, він був незадоволений наслідками турніру, де улюблені його лицарі зазнали один за одним поразки від одного й того самого супротивника.

— Воля наша така, — відповів Джон, — щоб Позбавлений Спадщини чекав, доки хтось відгадає його ім'я та звання, навіть якщо доведеться сидіти аж до ночі, то й тоді він після такої праці не застудиться.

Багато хто з присутніх пошепки висловив думку, що, можливо, це король, сам Ричард Левове Серце.

— Борои Боже, — промовив принц і зблід мов мрець. Він був страшенно схвилюваний і переляканий, але лицар Позбавлений Спадщини не зронив ані слова у відповідь на привітання принца й обмежився лише шанобливим уклоном.

Врешті-решт поволі та спритно нахилиючи вістря списа, він опустив вінець до ніг прекрасної Ровени. Відразу засурмили сурми, і герольди проголосили леді Ровену королевою вроди та кохання. Проте і переможець турніру, й обрана ним королева краси відмовились відвідати бенкет принца Джона, чим також досить сильно його

роздратували.

X

Після закінчення турніра лицар Позбавлений Спадщини узяв лише половину призначеної йому грошової суми за зброю та коней переможених, роздавши решту. Джуру Бріяна де Буа-Гільбера він просив передати його панові, що їхня боротьба ще не скінчилася й не закінчиться аж доти, доки вони не поб'ються на смертному герці.

Далі він наказав Гурдові, котрий грав роль його зброєносця, взяти торбу із золотом і віднести її до Ешбі, щоб заплатити євреєві Ісаакові з Йорку за коня та зброю, взяті у борг. Отож, стало зрозуміло, що таємничий лицар, позбавлений спадщини і прочанин, котрий просив прихистку в домі Седріка-Сакса, були однією особою.

Ісаак із дочкою та челяддю мешкали у заможного приятеля в будинку за містом, поблизу села Ешбі. Старий єврей узяв за коня і зброю вісімдесят цехінів, а його дочка Ребекка, закликавши тайкома Гурда до своїх покоїв, дала йому ще сто цехінів. Однак радість свинопаса з приводу такої несподіваної удачі була недовгою...

XI

Щойно Гурд вийшов за місто, як раптом чотири чоловіки, по двоє з кожного краю дороги, накинулися на нього й міцно схопили його.

— Давай, що несеш! — вигукнув один із них. — Ми благодійники, звільняємо всіх від ваги.

Свинопас запропонував їм узяти його особисті тридцять цехінів, залишивши гроші його пана. Коли розбійники дізнались, що він служить лицареві Позбавленому Спадщини, який укрити себе славою на турнірі в Ешбі, вони вирішили не брати його грошей. Скориставшись тим, що нападники рахували гроші, Гурд видер палицю в одного з них, збив із ніг ватажка, що й не підозрював про його намір, і мало не вихопив торбину та свої скарби. Але розбійники, виявилось, були надто спритні — вони знов схопили торбину й Гурда. Ватажок наказав Гурдові битись з одним із розбійників, аби довести свою спритність.

Обидва бійці, однаково озброєні дрючками, вийшли на середину галявини. Кілька хвилин вони виявляли однаковісіньку силу, відвагу та спритність, аж доки Гурд не вдарив щосили супротивника по голові, так що той розтягся у повний зріст на траві...

— Ну, тепер іди собі, хлопче, куди тобі треба, — сказав ватажок, за згодою всіх звертаючись до Гурда. — Я дам тобі двох товаришів, вони проведуть тебе до намету твого пана й захистять від нічних волоцюг, але ж не пробуй довідуватися, хто ми, інакше не минути тобі лиха.

XII

Наступного дня мали відбутись чергові поєдинки. За статутом, лицар Позбавлений Спадщини мав стати на чолі однієї партії, а Бріян де Буа-Гільбер, визнаний напередодні за другого після переможця вояка, — на чолі іншої.

Приїхав принц Джон зі своїм почтом, водночас прибув і Седрік-Сакс із леді Ровеною, але без Адельстана, який вирішив брати участь у змаганнях та, на велике здивування Седрікове, пристав до партії храмовика.

Адельстан приховав головну причину, що примусила його пристати до партії Бріяна де Буа-Гільбера. Він був занадто млявої вдачі, щоб самому свататися до леді Ровени, та все ж відчував на собі чари її вроди і вважав шлюб їхній вирішеною справою, бо ж Седрік та його друзі були б раді, якби так сталося. Тому він вороже поставився до переможця, що напередодні вшанував леді Ровену, обравши її королевою.

За турнірними правилами цього дня бій мав відбуватися на вигострених мечях і гострих списах. Зважаючи на це, лицарям було заборонено колоти мечами, вони мали право лише бити. Дозволялося використовувати за власним бажанням булави чи сокири, але кинджал був заборонений. Супротивники билися однаково люто, та щастя переходило то до одного, то до іншого боку. Ватажки билися напрочуд безстрашно. Ні Бріян де Буа-Гільбер, ані лицар Позбавлений Спадщини не могли розшукати поміж супротивників вояка, рівного кожному з них силою. Запалені взаємною ворожнечею, вони увесь час намагалися зіткнутися один з одним, добре розуміючи, що, коли буде подоланий один із них, це означатиме перемогу.

Зрештою, загін лицаря Позбавленого Спадщини став програвати справу. Велетенська Фрон-де-Бефова рука з одного боку й важкі Адельстанові удари з другого нищили й змітали всі перепони, що перед ними з'являлися. Миттю повернувши коней, вони помчали на лицаря Позбавленого Спадщини — норман з одного боку, сакс із другого. Лицаря Позбавленого Спадщини врятував одностайний остережний вигук глядачів:

— Бережися, бережися, лицарю Позбавлений Спадщини! — почулося звідусіль.

Але в цей час трапилась несподівана подія — лицар у чорному панцері, на величезному вороному коні, міцний і могутній на вигляд, який досі майже не брав участі в бою, за що дістав від глядачів прізвисько "Чорний Ледар", раптом втрутився в бій.

Устримивши остроги в свого зовсім ще свіжого коня, він помчав на допомогу ватажкові, — скрикнувши громовим голосом: "Позбавлений Спадщини, йду на підмогу!". Він встиг саме вчасно — ще хвилина, й було б запізно, бо ж тоді, як лицар Позбавлений Спадщини бився з храмовиком, Фрон-де-Беф мчав на нього з піднесеним мечем. Але Чорний Ледар випередив його, вдаривши супротивника по голові, й Фрон-де-Беф гепнувся на землю. Тоді Чорний лицар повернув коня в бік Адельстана Конінгзбурзького, і оскільки його меч потрощився в сутичці з Фрон-де-Бефом, видер з велетневих рук сокиру. Він, як людина, добре знайома з цією зброєю, так оперіщив Адельстана по шолому, що той непритомний упав на арену.

Бріян де Буа-Гільбер, упавши на арену, заплутався у стремені, з якого не міг звільнити своєї ноги. Супротивник його скочив із коня на землю, підніс свій грізний меч над головою й звелів йому здатися, — але ж цієї миті принц Джон кинув жезл і тим припинив битву, щоб урятувати Бріяна де Буа-Гільбера від ганьби визнати себе переможеним.

Принц Джон мав тепер назвати того лицаря, який відзначився більш від усіх, і він вирішив, що слава цього дня належить Чорному Ледареві. Але ж, на велике здивування

всіх присутніх, цього лицаря ніде не можна було розшукати, немов він крізь землю провалився. Принц Джон, не маючи більше приводу відмовити лицареві Позбавленому Спадщини, оголосив його героєм дня.

Проте навіть під час нагородження лицар не бажав відкривати свого обличчя. Однак у тяжкому бою він був поранений, а тому не зміг опиратись, коли маршали, незважаючи на його слова, зняли шолом, розрізавши ремені й розстібнувши панцерний нашийник. Щойно шолом був знятий, усі побачили гарні, хоча й засмаглі від сонця риси двадцятип'ятирічного юнака з густими руськими кучерями. Обличчя його було бліде, мов смерть, і де-не-де заплямоване кров'ю.

Ледве глянувши на нього, леді Ровена тихо скрикнула, але зараз же опанувала себе й через силу виконала свій обов'язок, хоч уся тремтіла, бо раптом сильно схвилювалася. Вона поклала переможцеві на схилену голову блискучий вінець і дзвінко та ясно промовила:

— Вінчаю вас, лицарю, цим вінцем за відвагу, даю вам цю нагороду, присуджену сьогодні переможцеві.

Вона замовкла на хвилину і потім додала твердим голосом:

— Ніколи лицарський вінець не вінчав гіднішого!

Лицар схилив голову й поцілував руку прекрасної королеви, яка винагородила його відвагу,— і тоді, схилившись наперед, упав непритомний до її ніг.

Усі були збентежені тим, що сталося, Седрік, уражений тим, як несподівано з'явився перед ним його вигнаний син, кинувся до нього, хотів стати між ним та леді Ровеною. Але це вже зробили маршали турніру. Здогадавшись, чому Айвенго впав непритомний, вони поспішили зняти з нього панцер і побачили, що вістря спису, пробивши нагрудник, поранило його в бік.

XIII

Не встигло пролуhati ім'я Айвенго, як воно надзвичайно швидко перекотилося з вуст до вуст. Незабаром дійшло воно й до принца,— й обличчя його спохмурніло, коли він почув його.

— Так,— відповів Вальдемар Фіцурз,— схоже на те, що цей хоробрий лицар готовий вимагати назад замок та маєтки, які подарував йому Ричард, а через великодушність вашої високості вони припали Фрон-де-Бефові.

— Фрон-де-Беф — людина,— сказав принц,— що швидше захопить собі такі три замки, як Айвенгів, аніж згодиться повернути хоч один із них.

Наближені принца заговорили про сум леді Ровени, який вона намагалася приховати, побачивши нерухоме тіло Авенго біля своїх ніг.

— Ми постараємося втішити її сум,— сказав принц Джон,— і надати шляхетності її родові, одруживши з норманом. Вона, здається, неповнолітня, а тому шлюб її залежить від нашої королівської волі. Що ти скажеш, де Брасі? Чи не до смаку тобі дістати маєтки з усіма прибутками, одружившись із саксонкою за прикладом товаришів Завойовника?

— Якщо мені подобаються маєтки з прибутками, мілорде,— відповів де Брасі,— то,

далебі, чому була б мені не до смаку наречена?

На завершення цього дня відбулися змагання у стрільбі, в яких переміг селянин на ім'я Локслей. Він не пристав на пропозицію принца Джона піти до нього на службу, адже запрягся ніколи не вступати на службу ні до кого, крім короля Ричарда.

XIV

З нагоди закінчення турніру Принц Джон наказав приготувати розкішний бенкет у замку Ешбі. Замок та містечко Ешбі належали тоді Роджерові де Квінсі, графові Вінчестерському, що на той час був у Палестині. Принц Джон загарбав собі його замок і, не соромлячись, порядкував у його володіннях. Принцеві служники, які діяли в таких випадках від королівського імені, геть-чисто обшарпали цілу країну навколо й забрали все, що, на їхню думку, було гідне стола їхнього господаря.

Седрік та Адельстан приїхали на гостину до принца, і він прийняв їх надзвичайно ввічливо, ані трохи, здавалося, не досадуючи, коли Седрік сказав, що Ровена погано себе почуває й тому не має змоги скористатися ласкавим запрошенням принца.

Довкола наповненого наїдками столу точилася жвава розмова. Гості розмовляли про подробиці минулого турніру, про невідомого переможця в стрілянні із самострілу, про Чорного лицаря, що так самовіддано уникнув заслуженої нагороди, та про хороброго Айвенго, який за таку дорогу ціну купив собі перемогу. Принц Джон мав похмурий вигляд,— здавалося, він був дуже стурбований чимось. Раптом він промовив:

— П'ємо цей келих за здоров'я Вільфріда Айвенго, переможця сьогоднішнього змагання. Шкодуємо, що рана не дозволила йому бути за нашим столом. Пийте, гості,— особливо ж ви, Седрік Родервудський, шановний батьку цього видатного лицаря.

— Ні, мілорде,— відповів Седрік, підводячись і ставлячи на стіл невипитий келих.— Я не можу назвати сином неслухняного юнака, що пішов проти моєї волі й забув звичаї своїх предків. Він залишив оселю мою всупереч моїй волі та моєму наказові,— у наших предків це називалося неслухняністю, і за такі вчинки вони карали як за найтяжчий злочин.

— Здається,— сказав принц трохи помовчавши,— брат мав передати своєму улюбленцеві багатий маєток.

— Він подарував цей маєток Айвенго,— відповів Седрік,— це саме і є головна причина моєї сварки з сином. Він згодився прийняти, як феодалний васал, ту саму землю, що колись належала предкам його, як вільним і незалежним владарям.

— Отже, ви, шановний Седріку, мабуть, охоче погодитесь із тим, щоб маєток цей перейшов до людини, гідність якої не зазнає шкоди через те, що вона візьме лен¹ цей від британської корони? Реджинальде Фрон-де-Бефе,— додав принц далі, звертаючись до цього барона.— Сподіваюсь, ви так захистите прекрасне баронство Айвенгове, що сер Вільфрід не прогніває свого батька, вдруге отримавши цей лен.

Після цих зневажливих слів принца кожний придворний, по черзі наслідуючи його приклад, з хитруватою посмішкою намагався втнути якийсь жарт на Седрікову адресу.

Однак гордий сакс помсти вся своїм кривдникам, виголосивши тост за здоров'я короля Ричарда Левове Серце. Після цього він покинув залу разом з Адельстаном.

Почали розходитися й інші гості, залишивши принца Джона роздратованим і наляканим.

XV

Зібрати назад до купи співучасників змови принца Джона намагався Вальдемар Фіцурз, доводячи, що, якщо Ричард і повернеться, то буде сам-один, без супутників, без друзів. Кістки хороброго його війська біліють у пісках Палестини. Небагато з його прибічників, що повернулися додому, як ото Вільфрід Айвенго, тиняються по світу обшарпаними жебраками. Фіцурз доводив, що такий король, як принц Джон, буде більш вигідним для знаті. Ці докази зробили свою справу. Більшість представників дворянства згодилася з'явитися на збори в Йорку, де мали вжити заходів для того, щоб корона була покладена на голову Джона.

Пізно вночі Фіцурз повернувся до замку Ешбі — й зустрівся тут з де Брасі, котрий утаємничив його у свої плани напасти на саксонців і викрасти в них красуню Ровену.

— Ну, гаразд, якщо тобі так уже кортить довідатися,— сказав де Брасі,— храмовик Бріян де Буа-Гільбер замислив план крадіжки. Він допоможе мені напасти, і він таки вкупі зі своїми супутниками зіграє роль розбійника, а я потім переодягнувшись звільню від удаваних злодіїв красуню.

XVI

Лицар, що вирішив долю турніру, Чорний Ледар, залишив арену відразу після того, як перемога остаточно визначилася. Коли ж його викликали, щоб вручити нагороду, його ніде не могли розшукати. Минаючи широкі дороги, він пробирався лісовими стежками і незабаром дістався до західної Йоркширської округи.

Незабаром він в'їхав на невелику галявину. Під скелею, притулившись до неї, стояла проста хатина, збудована тут-таки, в лісі. Щілини були позатикані мохом та глиною, щоб хоч якось захистити оселю від негоди.

Там лицар познайомився із пустельником, якого називали копмен-герстським кліриком. Чернець запропонував йому небагату вечерю, а потім і барильце вина. Коли ж "святий" отець показав гостеві сховану в комірчині зброю, той переконався, що його господар не зовсім той, за кого себе видає.

XVII

Так Чорний Ледар та відлюдник частувались, грали на арфі та співали не зовсім побожних пісень, стаючи все веселішими та нестриманішими, коли раптом хтось перервав їхній бенкет, міцно грюкнувши у двері оселі...

XVIII

Щойно Седрік-Сакс побачив, що син його впав непритомний на арені в Ешбі, першим його бажанням було — наказати своїм челядникам допомогти Айвенго й пильнувати його,— але слова не зірвалися з його вуст: адже він зрікся неслухняного сина та позбавив його спадщини, Седрік не наважився привселюдно виконати перше своє поривання. Він лише наказав Освальдові доглянути сина, а потім у супроводі двох челядників доставити Айвенго, коли юрба розійдеться, до Ешбі. Однак Освальда випередили: юрба, щоправда, розійшлася, та разом із нею зник і лицар.

Розшукуючи Айвенго, Освальд лише довідався від зустрічних, що лицаря підібрали гарно одягнені челядники, поклали на ноші однієї з присутніх дам і відразу ж винесли з тісняви.

— Хай собі йде, куди йому до вподоби! — сказав Седрік. — Хай лікують йому рани ті, через кого він був поранений!

Пізніше, після нечемного прийому у принца Джона, саксонські пани вирушили на вечерю до абата Вільтгоф, котрий, сам зі старовинного саксонського роду, прийняв гостей дуже ласкаво, і вони просиділи за столом до пізньої чи то, певніше, до вранішньої години, — і наступного ранку залишили оселю свого гостинного хазяїна лише після доброго сніданку.

Коли вершники виїздили з монастирського двору, трапилася незначна пригода, й вона немало збентежила саксів, що є дуже марновірними й забобонними: худий чорний пес, сидячи на задніх лапах, жалісно вив, коли передні вершники виїхали за огорожу, а потім, дико гавкаючи й стрибаючи на всі боки, побіг услід подорожнім.

Седрік упізнав собаку Гурда — Фанґса і кинув у нього дротиком. Це обурило свинопаса, котрий і так був у немилості у свого господаря через те, що втік із замку допомагати в турнірі лицареві Айвенго. Гурд навіть сказав Вамбі, що відмовляється відтепер служити Седрікові.

— Хай його кидає в мене, — обурився Гурд, — мені байдуже! Учора він покинув Вільфріда, мого молодого пана, лежати в крові, а сьогодні хотів на моїх очах убити єдину живу істоту, що будь-коли лащилася до мене. Присягаюся, що ніколи не пробачу йому цього.

Ображений свинопас знов похмуро замовк, і, хоч як силкувався блазень заговорити з ним, усі його спроби були марні.

XIX

Діставшись до лісу, подорожні вїхали в його гушавину, дуже небезпечну за тих часів через численні загани вольниці, що складалася з людей нижчої верстви. Їдучи лісом, подорожні раптом почули крики про допомогу. Підїхавши до того місця, відкіля їх було чути, вони зі здивуванням побачили кіннотні ноші, скинуті додолу; біля них сиділа молода дівчина, багато одягнена по-єврейському, і якийсь старий єврей бігав туди й сюди, благаючи допомогти.

Отямившись від жаху, Ісаак із Йорку (це був він) розповів Адельстанові та Седрікові, що він найняв в Ешбі шістьох людей для охорони та віслюків, щоб перевезти хворого друга. Провідники умовилися супроводити його до Донкастера. До цього місця вони дісталися цілі й неушкоджені, але злякавшись вольниці, провідники не лише втекли, але забрали й віслюків, лишивши єврея з дочкою напризволяще, під загрозою, бути пограбованим та вбитими розбишацькою ватагою. Адельстан хотів було відмовити зустрічним у допомозі, але Ребекка переконала леді Ровену допомогти не стільки їм самим, як тому пораненому, якого вони везуть з собою, не вказуючи, проте, хто цей поранений.

Коли вони всі разом вирушили далі й опинились у міжгір'ї, на них несподівано

напали, захопивши в полон. Уникнути цього вдалося лише Гурдові, який ще раніше втік у гущавину лісу, та Вамбі, котрий видер меч із рук одного з нападників. Зустрівшись у лісі, вони вирішили удвох рушити на порятунок Седрікові та іншим, аж раптом третя особа наказала їм спинитись. Вамба впізнав у незнайомці Локслея — селянина, котрий за несприятливих умов дістав нагороду переможця у стрілянні із самострілу. Локслей пообіцяв зібрати загін, щоб визволити пана Седріка та решту полонених.

XX

Прийшовши до лісової братії, Локслей наказав почати стеження за нападниками, які вели полонених до Торквільстону, замку Фрон-де-Бефа, а сам разом із Гурдом і Вамбою пішов далі, до копменгерстської каплиці. Із келії пустельника долинали веселі пісні. Локслей і слуги тана Седріка розповіли клірикові й лицарю про прикру пригоду, і вони запевнили, що допоможуть врятувати бранців

— Навряд чи розшукати тобі когось,— сказав лицар,— кому б Англія та життя кожного англійця були такі ж дорогі, як мені.

XXI

Поки вживали заходів, щоб урятувати Седріка та його супутників, озброєні люди, що захопили їх, поспішали відвезти полонених до безпечного місця, щоб тримати там ув'язненими. Храмовик домовлявся із де Брасі, про те, що той має зіграти роль визволителя леді Ровени, і зізнався, що йому значно більше до вподоби красуня-єврейка Ребекка.

Під час цієї розмови Седрік робив спроби довідатися від своїх сторожів, хто взяв їх у полон та з якою метою, однак ці спроби були марними. Поквапно їхали вони далі, аж доки наприкінці алеї з високих дерев з'явився перед ними Торквільстон, старовинний, сивим мохом укритий, замок Реджинальда Фрон-де-Бефа. Це була невелика фортеця, що складалася з величезної високої башти, оточеної будівлями, нижчими від неї, з круглим подвір'ям усередині.

Леді Ровену розлучили з її почтом і ввічливо супроводили, не питаючи про те, чи вона згодна, до віддаленої частини замку. Те саме зробили і з Ребеккою, незважаючи на всі благання її батька, що пропонував навіть гроші, аби тільки залишили їх разом.

Дворецький не зронив ані слова, лише хитнув головою.

— Перекажіть серу Реджинальдові Фрон-де-Бефові,— додав Адельстан,— що я викликаю його на смертельний герць і пропоную йому битися зі мною

— Я перекажу лицареві ваш виклик,— відповів дворецький. Увагу всіх привернув звук рогу, що почувся коло воріт замку.

XXII

Крім саксонських панів, у замку був також Ісаак із Йорку. Сердешного відразу ж кинули до однієї з підземних в'язниць. Отак він сидів добрі три години, коли раптом почув, як хтось іде сходами до підземелля. Задеренчали засуви, зарипіли завіси,— і Реджинальд Фрон-де-Беф увійшов до в'язниці в супроводі двох сарацинів, полонених храмовика. Барон почав загрожувати євреєві розправою, якщо той не відважить йому тисячу фунтів сріблом.

Ісаак уже майже було погодився на це, коли Фрон-де-Беф з удавано здивованим виглядом сказав, що віддав його дочку Ребекку за покоївку серу Бріяну де Буа-Гільберу.

— Розбійник, убивця! — вигукнув Ісаак, повертаючи образи своєму гнобителю з лютістю, яку не міг більше вгамувати.— Нічого я тобі не заплачу, не заплачу і єдиного срібного пенні, аж доки ти не віддаси мені дочку цілу й незайману!

Від негайних тортур Ісаака врятував лише звук рогу, який долинув із подвір'я, що примусив його мучителя покинути підземелля.

XXIII

Близько півдня де Брасі прийшов до кімнати леді Ровени, щоб здійснити свій намір,— прохати її руки, а разом із цим і здобути маєтки пана Седріка. Однак горда дівчина зневажливо зреагувала на залицяння, докоряючи йому за поведінку, негідну лицаря. З досади де Брасі мусив вдатись до шантажу: розповівши леді Ровені про те, що невідомий поранений, якого везли з собою Ісаак та Ребекка, був Айвенго, він запропонував їй погодитись на його пропозицію, рятуючи життя коханому.

У відповідь на це Ровена так тяжко розридалась, що зворушила навіть жорстоке серце де Брасі. Схвильований цими думками, він міг лише прохати сердешну Ровену заспокоїтись й запевняв, що вона не має причин так побиватися, але його слова перепинив гострий звук рогу, що стурбував разом із ним також інших мешканців замку.

XXIV

Тоді як в інших частинах замку відбувались описані сцени, Ісаакова дочка Ребекка чекала у далекій самотній вежі, як вирішиться її доля. Там побачила вона якусь стару жінку, що бурмотіла собі під ніс саксонську пісню.

Стара, яка назвалась Урфрідою, розповіла дівчині свою печальну історію. Вона була молодого і вродливою, коли Фрон-де-Беф, батько Реджинальда, обложив цей замок, що належав її батькові. Батько із сімома своїми синами відстоювали свою спадщину поверх за поверхом, кімнату за кімнатою. Не було жодного місця на підлозі, жодного шабля на сходах, який би вони не зросили своєю кров'ю. Вони загинули всі аж до останнього, а дівчина зробилася здобиччю переможця. Таку долю Урфріда пророкувала й Ребецці.

Хоч як підготувала себе Ребекка до того, щоб спокійно зустріти небезпеку, проте вона вся затремтіла, коли до кімнати зайшов лицар-храмовик Бріян де Буа-Гільбер. Присягаючись хрестом, він став освідчуватись дівчині в коханні, говорячи, що зраджений колись жінкою, віддав своє життя служінню в ордені. Однак краса та вдача Ребекки так його вразили, що він побачив у ній близьку душу для своїх честолобних задумів. Слова лицаря дуже обурили Ребекку: хоч вона й була іншого віровизнання, а проте вважала огидним таке ставлення до святині та священних обітниць.

— Я розголошу твій злочин, храмовику, на всю Європу,— сказала горда дівчина.— Я скористаюся забобонністю твоїх братів, якщо вони відмовлять мені у своєму співчутті. Всі люди твого ордену довідаються, що ти згрішив з єврейкою.

Кажучи це, вона широко розкрила ґратчасте вікно, що виходило на дозорну вежу, і

за одну мить стала на самому краї валу: ніщо не відокремлювало її від жахливої безодні. Вона була сповнена рішучості виконати свій замір покінчити життя самогубством, але не піддатись на умовляння Буа-Гільбера.

— Я повірю тобі, але лише ось на стільки,— сказала Ребекка й зійшла з краю валу та притиснулася до однієї із стрільниць.— Тут я лишуся, ти ж стій на своєму місці...

Злякавшись, що дівчина покінчить життя самогубством, Бріян де Буа-Гільбер залишив кімнату, а Ребекка стала молитися за свій порятунок і в її молитві пролунало ім'я пораненого християнина.

XXV

Коли храмовик увіходив до замкової зали, де Брасі був уже там.

— Ти, мабуть, так само, як і я, дістав відмови від єврейки,— сказав де Брасі,— все це через гармидер цих закликів.

Незабаром до них з'явився Фрон-де-Беф, що вимушено припинив катування Ісаака. Дорогою він трохи забарився, бо йому довелося віддати накази.

— Подивимось, що за причина цього клятого гомону,— сказав він,— ось лист і, якщо не помиляюся, писаний по-саксонському.

У листі, підписаному Вамбою, Гурдом, Локслеем та Чорним Лицарем, вимагалось негайно відпустити на волю пана Седріка, Адельстана, леді Ровену та інших захоплених із ними саксонців: "Якщо ж ви цих наших вимог не виконаєте, ми оголосимо вас розбійниками та зрадниками й викличемо вас на бій у чистому полі, в облозі чи якимось іншим способом і докладемо всіх наших зусиль, щоб розорити та знищити вас".

На це вельможні панове відповіли, що вирішили піддати страті полонених, а тому єдине, чим їхні друзі можуть їм прислужитись,— це прислати до замку священника для останньої сповіді.

Біля замку зібралась величезна юрба народу, що складалась із лісової вольниці, саксонських мешканців сусідньої округи та з Седрікових васалів і рабів, що зійшлися звільнити свого пана, Тільки дехто з них мав справжню зброю — більшість була озброєна сільським знаряддям, яке лише за браком чогось кращого використовується на війні.

— Я хотів би,— сказав Чорний Лицар,— щоб хтось із нас прокрався до замку й довідався, як там справи в обложених. А коли вони вимагають сповідника, то, на мою думку, святий наш пустельник міг би zarazом виконати свій благочестивий обов'язок і добути нам усі потрібні відомості.

Проте пустельник відмовився взяти на себе цю роль, а тому за священника мусив перевдягтися Вамба, хоча він і не знав майже нічого ні по-латині, ні по-нормандськи.

XXVI

Коли блазень у пустельниковому каптурі та балахоні, підперезаний вузлуватим мотузком, підійшов до брами Фрон-де-Бефового замку, вартовий спитав його, хто він та що йому треба.

— Мир вам! — відповів блазень.— Я вбогий брат ордену святого Франциска й прийшов сюди напутити сердешних полонених, нині ув'язнених у замку.

Потрапивши до ув'язнених, він запропонував Седрікові перевдягтися у свій одяг та покинути замок. Седрік та Адельстан довго сперечаються, кому він повинен віддати свій одяг, щоб врятуватись із ув'язнення, однак більш рішучий Седрік нарешті пристав на пропозицію блазня. Перевдягнувшись, він зустрів у коридорі Ребекку, котра намагалась умовити його відвідати хворого Айвенго. Однак Седрік, вимушений плавати священика, хутко залишив дівчину, коли несподівано стара Урфріда закликала його до своєї кімнати.

XXVII

Урфріда відразу впізнала, що вдаваний священик — сакс. Вона стала розповідати йому свою історію, і Седрік зі здивуванням дізнався, що ця стара негарна жінка — Ульріка, дочка шляхетного сакса, друга й бойового товариша його батька Торквіля Вольфгангера. Вимушена жити серед ворогів і вбивць своєї родини, вона ненавиділа їх шаленою ненавистю й усе життя намагалась шкодити їм. Їй удалося зробити ворогами старого Фрон-де-Бефа й сина його, Реджинальда, і розпалювати цю ворожнечу, аж доки тиран не загинув від руки свого власного сина.

Седрікові, перевдягненому за священика, вдалося невідомим покинути замок, хоча він розмовляв із самим Фрон-де-Бефом, котрий наказав йому утримувати наступ "саксонських свиней", які обложили замок.

Щойно після того, як Седрік щасливо врятувався, було викрито обман. Фрон-де-Беф став вимагати викупу в саксонців, і Адельстан пообіцяв заплатити за себе та своїх товаришів викуп у тисячу марок. Однак барони та храмовик хотіли лишити в замку Ісаака з дочкою, блазня та леді Ровену.

— Леді Ровена,— твердо відповів Адельстан,— заручена моя наречена, і швидше роздеруть мене на шматки дикі коні, ніж я погоджусь залишити її. Те саме можу сказати і про раба Вамбу.

Саксонських полонених саме виводили, коли ввели ченця Амбросія, який повідомив, що в полон було взято Жорвоського пріора. Дивлячись на обложників, які скупчились під стінами замка, де Брасі зауважив, що на чолі юрби стоїть той, кого вони прозвали Чорним Лицарем.

XXVIII

Коли Айвенго впав і, здавалося, всі залишили його, Ребекка, вперто благаючи батька, спромоглася вмовити його перенести хороброго юнака з арени до будинку в передмісті Ешбі, де тимчасово оселилися євреї.

Прекрасна Ребекка вміла добре лікувати. Своїх медичних знань набула вона від старої єврейки, дочки одного славетного лікаря, яка полюбила Ребекку, мов власну дитину. Саму навчительку спалили живцем, але таємне її знання лишилося жити в розумі її вмілої учениці. Вона виходжувала пораненого Айвенго, хоча й зрозуміла, що він кохає Ровену. Прекрасна єврейка захоплювалась мужністю молодого лицаря і його бажанням виступати за справу короля Ричарда та споконвічні права саксонців.

Саме Айвенго був на ношах, коли Седрік із челяддю зустріли Ісаака та його дочку, покинутих провідниками. Разом із саксонськими панами та своїми рятівниками

Айвенго потрапив у полон до замку Фрон-де-Бефа. Його ім'я стало відомим де Брасі, і лицарська честь не дозволила йому викрити присутність Айвенго Фрон-де-Бефові — той, безперечно, без жодного вагання вбив би пораненого, спокушений можливістю позбавитися того, на чий лен він зазіхав. На випадок, коли їх спитають, де Брасі наказав відповісти, що вони скористалися порожніми ношами леді Ровени, щоб перевезти в них одного свого товариша, котрий був поранений у сутичці. Вояки поспішили до місця бою й, таким чином, доглядати Айвенго стала Урфріда. Але Урфріда, охоплена спогадами про давні образи і мріючи про помсту, охоче передала свій обов'язок пильнувати хворого Ребецці.

XXIX

Щойно Ребекка знову побачила Айвенго, вона здивувалася, відчувши, як палко зраділо її серце — тим часом, як усе навколо них загрожувало їм небезпекою, навіть загибеллю. Оскільки під стінами замку вже розгорнулась битва, дівчина, хвилюючись, аби лицареві не це зашкодило, сама стала коло вікна, щоб переказувати все, що відбувається зовні.

Стріли сипалися, мов рясний град, але кожна з них була точно кудись призначена й не хибила. Чорний Лицар бився, немов йому в руку перейшла сила аж двадцяти людей. Він здолав велетня Фрон-де-Бефа, й Айвенго радісно вигукнув, маючи на увазі короля Ричарда:

— А я гадав, що лише одна рука в Англії здатна на такі подвиги!

Нарешті обложники розбили замкову браму, хоча й не змогли взяти міст, що веде до замку.

XXX

Поки після першого успіху обложників одна сторона готувалася використати своє сприятливе становище, а друга — зміцнити способи оборони, Буа-Гільбер та де Брасі зійшлися на коротеньку нараду в замковій залі.

Вони усвідомлювали, що Фрон-де-Беф помирає, і вони лишаються без його підтримки та надлюдської сили, а тому змовилися, що де Брасі візьме на себе оборону брами, а з храмовиком залишаться в резерві чоловік із двадцять, готових ударити туди, де загрожуватиме найбільша небезпека.

Тим часом володар обложеного замку, конаючи, лежав на своєму ліжку. Крізь агонію він почув таємничий голос, і постать того, хто розмовляв з Фрон-де-Бефом, з'явилася коло його ліжка. Це була Ульріка, котра жадала помститись за своїх убитих батька і братів та за своє знівечене життя. Вона підпалила замок, залишивши страшного лицаря, покинутого всіма, помирати лютою смертю.

XXXI

Седрік не дуже-то покладався на Ульрічину обіцянку допомогти обложникам, та все ж сповістив про неї Чорного Лицаря і Локслея. Вони зраділи, що в них знайшовся друг, який лихोї години може полегшити їм можливість потрапити до замку.

Чорному Лицареві згодився відпочинок, — він встиг використати його, щоб спорудити своєрідній плавучий міст чи то довгий пліт, за допомогою якого сподівався

перебратися через рів, незважаючи на опір ворогів. На це довелося витратити деякий час, та ватажки не журилися, бо це давало Ульріці змогу виконати її обіцянку про допомогу, хоч би якою вона не була.

Обложники відчинили браму, а Седрік та Чорний Лицар під хмарою каміння та стріл намагались спустити на воду пліт. Цієї миті обложники помітили на розі вежі червоний прапор, про який Ульріка казала Седрікові. Відважний Локслей перший угледів його.

Так само і їхні вороги помітили, що замок горить. Бій тривав, і обложникам удавалось просуватись усе далі, незважаючи на каміння, котре летіло з мурів. Між де Брасі та Чорним Лицарем розгорівся кривавий поєдинок, і норман здався на ласку переможця. Він попередив, що Вільфрід Айвенго поранений і загине у палаючому замку, якщо не врятувати його негайно.

Вогонь усе ширився, і незабаром ознаки пожежі з'явилися в кімнаті, де лежав Айвенго під пильним Ребеччиним доглядом. Усе було затьмарено густим задушливим димом. Двері кімнати відчинилися навстіж, і з'явився храмовик у залитому кров'ю блискучому панцирі. Він схопив Ребекку і виніс із кімнати — Айвенго не зміг йому перешкодити. Почувши голосні крики Айвенго, його кімнату знайшов Чорний Лицар, котрий і врятував молодого полоненого.

Більшість залоги чинила опір щосили, лише небагато хто прохав пощади — і ніхто не дістав її. У повітрі лунав зойк та брязкіт зброї, долівка червоніла від крові вбитих та конаючих.

Поміж усього цього жаху Седрік шукав Ровену, і вірний Гурд ішов за ним, докладаючи максимум зусиль, щоб відбивати удари, скеровані на його пана. Саксові пощастило дістатися до кімнати своєї вихованки тієї самої миті, коли вона, зневірившись у своєму порятунку, сиділа, із жахом чекаючи на неминучу смерть. Він доручив Гурдові провести її, цілу й неушкоджену до передової вежі.

Гордий храмовик мужньо бився, не зводячи очей з Ребекки, посадженої на коня одного із сарацинських невільників. Адельстан, котрий, помітивши жіночу постать і думаючи, що це Ровена й що лицар везе її силою, вступив у бій із Буа-де-Гільбером, однак храмовик виявився сильнішим і, подолавши свого суперника, в супроводі своїх людей покинув місце битви. Ті, що лишилися, навіть після того, як храмовик зникнув, не переставали відчайдушно битися, — не тому, що сподівалися на порятунок, а тому, що не мали надії на ласку переможців.

Охоплена радістю помсти Ульріка опинилась на горі вежі, де вона стояла, в шаленому захопленні вимахуючи руками. Нарешті вежа завалилася із жахливим гуркотом, і Ульріка загинула в полум'ї, що зжерло також її ворога і ката.

XXXII

Лісова вольниця зібралася коло свого дерева в Гертгільському лісі. Тут вони й залишились на ночівлю, зміцнюючи свої сили після важкої облоги; дехто пив вино, дехто спав, інші розмовляли про пережиті події й підраховували здобич. Ніхто не бачив

копменгерстського клірика.

Седрік сумував за шляхетним Адельстаном Конінгзбурзьким. Він також відпустив на волю свого вірного слугу Гурда, подарувавши йому ділянку землі у своїх Вальбергемських володіннях.

Тут почулося кінське тупотіння, і незабаром верхи з'явилася леді Ровена, стомлена і бліда, але на її обличчі була, проте, помітна надія на краще майбутнє; їй було відомо, що Айвенго перебуває у безпечному місці, а також те, що Адельстан помер.

Перш ніж рушити в дорогу, Седрік висловив свою особливу подяку Чорному Лицарю й ревно прохав його їхати з ним до Родервуду.

— Седрік уже збагатив мене,— відповів лицар,— він навчив мене цінувати саксонську чесноту. У Родервуді я буду, хоробрий саксе, й буду хутко, але зараз негайні справи не дають мені змоги їхати до тебе.

Лицар також відпустив полоненого де Брасі, а Локслей запевнив його, що коли б йому не знадобилась допомога, він зможе отримати її під лісової братії.

Чорний Лицар був немало здивований, помітивши дисципліну й спра-ведливість при поділі добичі, а також те, що частина, призначена на добродійні справи, залишилася незаймана.

Згодом до гурту приєднався пустельник, котрий звільнив із палаючого замка єврея Ісаака, а ще пізніше привели полоненого пріора Еймера Жорвоського.

XXXIII

Громада стала вимагати з Ісаака та пріора грошей за звільнення, і єврей був вимушений пообіцяти заплатити відкуп за них обох. Старому було байдуже все, адже він думав, що назавжди втратив свою улюблену дочку Ребекку. Але один із вольниць сповістив, що красуня-єврейка перебуває в руках сера Бріяна де Буа-Гільбера, а тому батько має поспішити на перемовини з храмовиком, який полюбляє блиск червінців не менше, ніж вогонь чорних очей. Пріор пообіцяв написати листа до лицаря-храмовика з проханням віддати дівчину за викуп, який готовий заплатити старий Ісаак.

Чорний Лицар, що з великим зацікавленням стежив за всіма цими сценами, також попрощався з ватажком. Мимоволі висловив, він йому своє здивування, що знайшов такий добрий лад поміж вільних лісових людей.

— Ось тобі моя рука на ознаку того, що я шаную вас,— сказав він Локслесві.

XXXIV

У йоркському замку був великий бенкет. Принц Джон запросив на нього тих баронів, прелатів та ватажків, за допомогою яких сподівався здійснити свої честолобні плани щодо братового трону. Наступного дня після того, як був завойований Торквільстон, у Йорку пролунала глуха звістка, що де Брасі та Буа-Гільбер, вкупі зі спільником їхнім Фрон-де-Бефом, потрапили до полону або ж убиті. Принц Джон погрожував помститися саксонцям, коли в залі з'явився де Брасі — забруднений кров'ю коня, битого острогами, і розпалений швидкою їздою. Він повідомив, що храмовик утік, а Фрон-де-Беф загинув у вогні, а найгірше те, що Ричард в Англії і де Брасі бачив його на власні очі. Він мав на увазі Чорного Лицаря, котрий розкрив йому своє справжнє

ім'я.

Принц Джон зрозумів, що єдиний спосіб урятувати себе — це підстерегти брата. Фіцурз узявся до цієї справи. У свою чергу, принц Джон наказав пильно стежити за де Брасі, котрому він не довіряв повністю.

XXXV

Ісаак із Йорку рушив до Темпльстовської прецепторії, щоб звільнити свою дочку. Та за чотири милі до Темпльстоу він зовсім знесилів і зупинився у свого приятеля, єврейського рабина, дуже відомого лікаря Натана Бен Ізраеля. Той повідомив Ісаакові, що сам Лука де Бомануар, голова ордену храмовиків, якого звуть великим магістром, перебуває в Темпльстоу.

Він приїхав до Англії несподівано для хрестоносців і з'явився поміж них, готовий виправляти й карати їх своєю дужою, рішучою рукою; він повний обурення проти всіх, хто порушив обітницю ордену. Лука де Бомануар був відомий як суворий і справедливий чернець і водночас безжалісний згубник сарацинів і жорстокий тиран євреїв.

— Іди,— сказав Натан Бен Ізраель,— і хай здійсниться все, чого ти бажаєш у серці своєму. Але ж, наскільки зможеш, уникай зустрічатися з великим магістром. Якщо тобі пощастить побачитися на самоті з Буа-Гільбером, ти мерщій швидко його.

Ісаак передав Луці де Бомануару листа від Жорвоського пріора, в якому той розповідав історію викрадення Бріаном де Буа-Гільбером дочки старого єврея і прохав допомогти звільнити дівчину за викуп. Великий магістр був обурений тим, що один із кращих лицарів його ордену став жертвою спокуси кохання до невірної єврейки, і гнів його впав на голову дівчини, котра була відома як лікарка, що здобула свої знання від спаленої на вогнищі чаклунки Міріам.

Голова ордену храмовиків наказав виштовхати старого єврея за браму, погрожуючи йому тим, що розправиться з дівчиною за християнськими законами, що наказують карати чарівниць. Старий Ісаак, не тямлячись від горя, вирушив до свого друга Бен Ізраеля, не уявляючи, в кого шукати допомоги.

XXXVI

Альберт Мальвуазен, президент чи прецептор темпльстонський, був братом Філіппа Мальвуазена; як і цей барон, він щиро товаришував з Бріаном де Буа-Гільбером. Між тим він умів подобатися великому магістру і сподівався, що йому вдасться врятувати життя Ребецці. Прецептор спочатку був на боці дівчини, адже в місті було кілька євреїв лікарів, яких ніхто не звав чарівниками, хоча вони дивовижно виліковували людей.

Однак великий магістр заповзівся знищити єврейку, аби її смерть стала за очищувальну жертву, достатню, щоб викупити всі любовні інтриги лицарів ордену, і ні прецпторові, ні Буа-Гільберу не вдалося його переконати.

Нарешті Мальвуазен вирішив, що краще буде, якщо помре ця жалюгідна дівчина, аніж загине для братства Бріян де Буа-Гільбер.

Перед початком суду Ребецці, коли вона входила до зали, всунули в руку шматок паперу. Вона взяла його майже несвідомо й тримала в руках, не прочитавши, що в ньому було. Але ж певність, що в цьому страшному місці вона має друга, надала їй

мужності в тяжкій ситуації.

XXXVII

Суд, скликаний, щоб засудити Ребекку, розташувався на ґанку наприкінці зали, саме навпроти входу. Збори мали дуже урочистий і відлякуючий вигляд.

Великий магістр звинуватив Ребекку в тому, що вона затьмарила розум кращому лицареві ордену храмовиків. Звернувшись до присутніх із запитанням, що вони можуть сказати про життя та вчинки обвинуваченої, він викликав селянина, якого лікувала дівчина. Проте його свідчення нічим не допомогли.

— Отже, Гіге, Снеллів сину,— сказав великий магістр,— кажу тобі, краще лишатися паралітиком, ніж користуватися ліками з рук невірних і через них підвестися з ліжка та ходити.

Інші свідки стверджували, ніби Ребекка перебуваючи в замку із Буа-Гульбером, обернулася на білого, мов молоко, лебедя і в цьому вигляді тричі облетіла довкола Торквільстонського замку, а потім знову сіла на вежу, обернувшись на жінку.

Хоча вигляд дівчини і її лагідна поведінка приємно вразили всіх присутніх та викликали їх співчуття, проти цих зауважень нічого було заперечити.

Навіть Буа-Гільбер не міг нічого сказати, лише промовив, дивлячись на Ребекку:

— Згорток... Згорток...

Ребекка, опустивши очі на смужку пергаменту, що лишився в її руці, прочитала написане на ній арабськими літерами: "Вимагай двобою". За стародавніми законами, хтось із лицарів міг вступитися за честь дівчини, прийнявши виклик на двобій, і в такий спосіб врятувати її життя.

— Не може бути,— сказала Ребекка,— щоб у веселій Англії — гостинній, шляхетній, вільній, де стільки людей ладні ризикувати своїм життям в ім'я честі, не знайшлося б нікого, хто б вийшов битися за справедливість. Але ж досить того, що я вимагаю суду-двобою: ось моя запорука.

І дівчина, знявши з руки вишиту рукавичку, кинула її до ніг магістра з таким гордовитим виразом обличчя, що викликала загальне співчуття та здивування.

XXXVIII

Навіть Лука Бомануар був зворушений виглядом Ребекки.

Він доручив Буа-Гільберові мужньо вийти на бій, а Ребецці дав три дні, щоб знайти бійця. Дівчина мусила знайти посланця, який сповістив би її батька про скрутне становище. Снеллів син, Гіг, якого лікувала єврейка, викликався виконати її доручення. Він передав Ісаакові листа від дочки, в якому вона прохала, щоб її життя на поєдинку відстоював лицар Айвенго, і старий єврей, не гаючись, вирушив на розшуки Седрікового сина.

XXXIX

Увечері того дня, коли закінчився процес, хтось злегка постукав у двері кімнати, де була ув'язнена Ребекка.

Це був Бріян де Буа-Гільбер, котрий не втрачав надії востаннє порозумітись із дівчиною. Він переконував її, що якого б лицаря не вдалося знайти старому Ісаакові,

він все одно буде переможений ним, Буа-Гільбером, і тоді Ребекка помре повільною і жорстокою смертю у муках. Якщо ж він сам відмовиться битися із захисником єврейки, його оголосять збезчещеним та знеславленим лицарем, викритим у чаклуванні та змові з невірними. Однак він готовий втратити своє славетне ім'я, якщо Ребекка погодиться бути з ним. Тоді вони могли б утекти до Палестини і там здійснити честолобні задуми храмовика. Проте дівчина відкинула всі пропозиції Буа-Гільбера, змусивши його піти геть, сповненого суму і водночас рішучості з'явитись на двобій.

XL

Чорний Лицар, розлучившись зі шляхетним Локслеєм, рушив простим шляхом до пріорства святого Ботольфа, одного сусіднього монастиря, незначного територією й прибутками. Після того як було взято замок, туди перенесли Айвенго під охороною Гурда та Вамби. Зустріч Айвенго і його рятівника була дуже зворушлива. Але ж баритися Чорний Лицар, видно, не мав змоги.

Раптом із лісової гущавини вилетіли три стріли, і розгорівся бій, в якому взяли якнайжвавішу участь Локслей та його йомени. Вони швидко покінчили з розбишаками. Всі вони полягли на місці вбитими чи смертельно пораненими. Чорний Лицар подякував своїм рятівникам із такою величністю, якої раніше ніколи не було помітно в його поведженні: тоді він тримався, як звичайний хоробрий вояк, а не як особа вищого рангу.

Знявши шолом з одного із нападників, він із подивом упізнав Вальдемара Фіцурза, котрий виконував ганебне доручення принца Джона. Утім, Чорний Лицар подарував Фіцурзові життя, наказавши залишити Англію протягом трьох днів і ніколи не згадувати, що брат короля наказав був його полонити підступним шляхом. Тут же лицар розкрив усій братії своє справжнє ім'я, визнавши, що він — король Ричард Англійський.

У відповідь Локслей також відкрив, що є королем лісової вольниці — Робін Гудом із Шервудських лісів.

Поява нових вершників привернула увагу всіх присутніх.

XLI

Це прибули Вільфрід Айвенго на коні ботольфського пріора й Гурд, що їхав у супроводі з ним на бойовому коні самого лицаря. Айвенго був безмежно здивований, побачивши на невеликому моріжку, де раніше точився бій, свого володаря, забрудненого кров'ю, і навколо нього шість чи сім трупів.

На галявині було влаштовано бенкет, який вдалося припинити, лише коли Робін Гуд наказав затрубити в ріг, який Ричард прийняв за Мальвуазенів. Він зробив це, щоб покласти край гульні, що відбирала в короля години, потрібні на серйозніші справи.

І хоча спочатку Ричард розгнівався, потім він визнав рацію короля лісової вольниці та вирушив у путь. Король у супроводі Айвенго, Гурда та Вамби без жодної перешкоди дістався до конінгзбурзького замку раніше, ніж сонце сховалося за обрій. У замку саме ладналися до похоронного обіду за спочилим сером Адельстаном.

Седрік, побачивши Ричарда (якого він знав лише як хороброго Чорного Лицаря),

підвівся, зберігаючи власну гідність, і за звичаєм вітав його словами: "Як здоров'я?", піднявши при цьому свій келих. Королю були знайомі звичаї його англійських підданців, він, відповідаючи на вітання, промовив: "П'ю за здоров'я" і надпив з келиха, поданого йому дворецьким.

Так само ввічливо вітали й Айвенго, що мовчки відповів батькові на привітання уклоном, замінивши звичайні на цей випадок слова, аби його не впізнали з голосу.

В іншій кімнаті вони побачили близько двадцяти саксонських дівчат на чолі з Ровеною, що вишивали і плели вінки.

Ровена гідно й ласкаво вітала свого рятівника. Вираз її обличчя був серйозний, та не журний, і хтось подумав би, чи не сумує вона більше за Айвенго, не знаючи нічого про його долю, ніж за Адельстаном, котрого всі вважали небіжчиком.

Король Ричард звернувся до Седріка, прохаючи його помиритись зі своїм сином Айвенго й повернути йому батьківську любов. Щойно були вимовлені слова пробачання, як двері широко відчинилися, й Адельстан, зодягнений у саван, з'явився перед ними блідий, з розгубленим поглядом, подібний до мерця, що вийшов з могили.

Коли присутні оговтались від його появи, Адельстан розповів свою дивовижну історію: в жорстокій сутичці лезо Буа-Гільбера вдарило його плазом і було відбите держакон доброї палиці. Коли Адельстан очунав, то побачив себе в труні, — на щастя, відкритій — перед вівтарем сентедмундської церкви. Монахи-негідники ув'язнили його у в'язниці того клятого монастиря, однак лицареві вдалося втекти і потрапити саме на власні поминки до замку Седріка.

— А вихованка моя, Ровена, — спитав Седрік, — сподіваюся, ти не маєш наміру покинути її?

— Батьку Седріку, — відповів Адельстан, — будь розсудливий. Леді Ровені до мене байдужісінько... їй мізинець Вільфріда дорожчий від цілої моєї особи. Ось, брате Вільфріде Айвенго, для тебе я відмовляюся й зрікаюся... Святий Денстане! Та брат Вільфрід зник!!!

Усі оглядалися навколо й розпитували про Айвенго, але ніхто не бачив його. Врешті довідалися, що до нього приходив якийсь єврей і що після короткої розмови з ним він розшукав Гурда, свою зброю та лати і залишив замок.

XLIII

Година, що мала вирішити Ребеччину долю, наближалася. Засуджена була блідою, і навіть найзапекліші серця стискалися від співчуття до неї. Мальвуазен, як свідок бійця, вийшов наперед і поклав до ніг великому магістрові Ребеччину рукавичку, що була запорукою двобою.

Він сказав, що добрий лицар Бріан де Буа-Гільбер, який зобов'язався битися сьогодні, щоб довести, що ця єврейка, на ім'я Ребекка, заслуговувала присуду на смерть за чаклування. Навіть у цю хвилину Буа-Гільбер не втрачав надії здобути кохання Ребекки і пропонував їй скочити до нього на коня та втекти якнайдалі. Та цієї самої миті на рівнині, що межувала з ареною, з'явився лицар. Він щодуху гнав коня. Сотні голосів гукнули: — Захисник! Захисник!

Цим лицарем, котрий не досить твердо тримався в сідлі з огляду на свою нещодавню тяжку рану, був Вільфрід Айвенго. Він назвав своє ім'я і мету появи:

— Я чесний і шляхетний лицар, приїхав сюди, щоб, довівши списом та мечем справедливість та законність справи цієї дівчини, Ребекки, дочки Ісаака з Йорку, звільнити її від проголошеного над нею присуду, як неправдивого й безсумлінного, і щоб вийти на герць із сером Бріаном де Буа-Гільбером, як із зрадником, убивцею та брехуном.

Вражений Буа-Гільбер хотів відмовитись від поединку з огляду на рану молодого лицаря, але той нагадав йому те, як він заставив золотий ланцюг проти священної реліквії, що битиметься з Вільфрідом Айвенго за втрачену честь, і зрештою, храмовик став до бою.

Засурмили сурми, і лицарі помчали щосили. Сталося те, на що всі чекали: виснажений кінь Айвенго і не менш од нього знесилений вершник не встояли перед влучно спрямованим списом та дужим конем храмовика. Всі заздалегідь передбачали, чим закінчиться сутичка,— але ж хоч спис Айвенго ледве торкнувся Буа-Гільберового щита, храмовик, на подив усіх присутніх, хитнувся в сідлі, ноги його вислизнули зі стремен, і він упав додолу.

Айвенго, звільнившись із-під свого коня, зараз-таки підхопився на ноги, поспішаючи виправити свою невдачу мечем. Але ж супротивник його не підводився. Коли з Буа-Гільбера зняли його шолом, стало очевидно, що він номер від розриву серця.

— Справді це суд Божий! — промовив великий магістр.— Хай буде воля твоя!

У цей момент на арені з'явився Чорний Лицар у супроводі численного загону вояків та кількох цілком озброєних лицарів. Він пошкодував, що Буа-Гільбер, якого він призначав для себе, вже впав на полі бою, і звинуватив у державній зраді Альберта Мальвуазена.

— Браття ордену нашого,— промовив великий магістр, ставши на чолі загону,— не б'ються з-за такої марноти, і не з тобою, Ричарде Англійський, схрестить лицар ордену спис свій за моєї присутності. Папа та королі Європи розв'яжуть нашу суперечку, розсудять, чи личило робити так, як ти вчинив сьогодні.

Із цими словами магістр, не чекаючи відповіді, дав сигнал рушати.

Під час замішання, що сталося, коли похід рушив, Ребекка нічого не бачила й не чула. Вони з батьком нишком покинули фатальне місце, тоді як увага всіх була прикута до короля Ричарда — юрба вітала його голосними вигуками.

У розмові граф Ессекс розповів Айвенго, що нерозсудливий король облишив усі власні справи, мов справжній шукач пригод, щоб особисто власною своєю рукою розв'язати суперечку поміж храмовиком і єврейкою, тоді як неподалік від Йорку принц Джон збирав своїх прибічників. Однак коли бунтарі розбіглись, сам принц Джон приїхав сповістити короля Ричарда про це, і той не наказав кинути його до в'язниці, а прийняв його так, мов зустрівся з ним після полювання! Саме цим, на думку багатьох

сучасників, великодушний король спонукав багатьох своїх наближених до зради.

За свідченням тогочасних судових процесів виявляється, що Моріс де Брасі поїхав за море й перейшов на службу до Філіппа Французького; Філіппа де Мальвуазена й брата його, Альберта, прецептора темпльстовського, стратили, хоч кара заколотника Вальдемара де Фіцурза обмежилася вигнанням. А принц Джон, через якого була замислена вся ця змова, не дістав навіть догани від свого добродушного брата. Нікому не було шкода Мальвуазенів: зрадливі, жорстокі гнобителі, вони цілком заслужили на смерть.

Через деякий час Седріка-Сакса викликали до двору Ричарда, що затримався в Йорку, примиряючи прилеглі графства, де було неспокійно через колишні інтриги його брата. Це було дуже неприємно Седрікові, оскільки Ричард, повернувшись, знищив цим самим останню Седрікову надію на можливість реставрації саксонської династії в Англії.

Крім того, Седрікові довелося, хоч і проти власної волі, переконатися, що його план остаточного об'єднання всіх саксів через шлюб Ровени з Адельстаном зазнав цілковитої невдачі. Незабаром Седрік погодився на шлюб своєї вихованки й Айвенго. Ричард був особисто присутній на весіллі, і те, як поставився він до саксів, досі принижуваних та пригноблених, викликало в них надії повернути собі втрачені права безпечнішим способом, ніж непевний шлях чвар.

Наступного дня після цього щасливого весілля Ельгіта, Ровенина покоївка, сповістила її зранку, що якась дівчина хоче її бачити й прохає дозволу переговорити з нею віч-на-віч.

Це була Ребекка, котра повідомила Ровені, що виїздить із Англії назавжди. Єврейка лишила своїй щасливій суперниці вправлену в срібло скриньку з надзвичайно дорогим діамантовим намистом та такими ж сережками.

Ребекка розповіла, що хоче присвятити все своє життя людським справам, лікуючи хворих, годуючи голодних та втішаючи нещасливих. Коли Ровена розповіла своєму чоловікові про ці відвідини та розмову з Ребеккою, Айвенго глибоко замислився. Видно, й на нього це справило неабияке враження.

Він довго й щасливо жив із Ровеною, проте часто пригадував Ребеччину вроду та величну її душу,— може, частіше, ніж того хотілося Ровені.

Айвенго відзначився на службі в Ричарда, і король ушанував його численними виявами своєї ласки. Він був би звеличений набагато більше, якби героїчний Ричард Левове Серце не загинув передчасно у Франції, перед замком Шалюз, коло Ліможу. Разом зі смертю великодушного, але запального та надто романтичного короля загинули всі його честолобні й шляхетні плани. До образу його дуже підходять, якщо трохи змінити їх, рядки, написані поетом Джонсоном про Карла Шведського:

Він смерть знайшов в чужій країні —

Від рук раба він там загинув.

Тремтів весь світ, як чув ім'я титана...

Мораль для нас — і тема для роману...

1 Леном за феодальних часів називався той наділ (земля та замки), що переходив у спадщину від батька до сина і надавався васалові його господарем.